

Фолклорен и традиционен календар

КОЛЕДА КОЛЕДА

Празникът Рождество Христово е сред най-почитаните в християнския свят празници и различните изповедания – православие, римокатолицизъм и протестантство, го отбелязват подобаващо и в съответствие със своите традиции.

Трапезата е имала винаги една и също символично значение в християнството. Тя винаги е напомняне за трапезата, която е приготвена за нас в Царството Божие, и където ни очаква духовно наслаждение в присъствието на Христос. Неизменно на трапезата най-главно място заемат хлябът и виното – елементите, които съставляват св. Причастие – Тялото и Кръвта Христови, които приемаме във вид на хляб и вино. Според християнската религия те са духовната храна, така нужна на човека, за да придобие безсмъртие и вечен живот.

Традиционната трапеза на Бъдни вечер е постна, тъй като с нея завършва 40-дневния Рождественски пост. По стар български обичай ястията са нечетен брой – 5,7,9 и т.н. – пита, варено жито, ошав, фасул и др. Макар и постни, тези ястия са празнични, вкусни и питателни, приготвени от сръчните ръце на българката. На трапезата присъстват в натурален вид и традиционните плодове, които ражда земята ни – ябълки, круши, дюли, орехи, грозде, царевица и т.н. Всичко, което ражда земята, се предлага на Бога за благословение и се освещава с молитва, която традиционно се произнася от главата на семейството (най-възрастният мъж в къщата). По примера на Христос и Неговото крайно смирение, коледната трапезата се постила на земята. Поднесените ястия се кадят с тамян, прочита се молитва, с която започва празничната вечеря. Към полунощ по традиция във всяка християнска къща влизат коледарите – по примера на пастирите, те разнасят

благата вест за Христовото раждане, пет коледни песни и изричат благословии за дома и стопаните му.

В българската коледна традиция са залегнали много символи и обичаи с подчертан магически характер, имащи допирни точки повече с езичеството, отколкото с християнството. Бъдникът (дъбово или крушово дърво), което гори цяла нощ, се явява предмет на гадаене – ако гори буйно и пръска много искри, годината ще е плодородна и здрава. Чесънът на трапезата се счита, че премахва уроки, магии и болести. На прекадяването на трапезата също се гледало като на ритуал, който премахва злите духове. Хлябът, т.нар. боговица, се приготвял по необичаен начин – с т.нар. „мълчана вода”, като бил украсяван с фигурки от тесто, символизиращи богатия урожай ([реколта, добив, обикновено добра](#)) – с житни класове, слънце, птици, домашни животни и др.

Името Коледа представлява побългарена форма на римското Календе. С "календе" римляните означавали първия ден на всеки месец. По силата на фонетични закони ([свързани с науката, която изучава звуковете в речта и звуковия състав на думите](#)) календе в българския език станало Коледа. За това много спомогнала и народната етимология, свързваща я с глагола "коля", нали за празника се коли прасе.

Празнуването започва на 24-ти и завършва на 26 декември.

На 24 декември е Малката Коледа (Бъдни вечер, първа кадена вечер). На 25-ти – Голяма Коледа, Божич, а на 26-ти е празникът на най-близките на Младенеца.

За хората Малка Коледа е денят, в който Божията майка е родила Млада Бога. Според народното вярване тя се е замъчила на Игнажден и е родила на Малка Коледа, но е съобщила за това на другия ден, както това се прави при всяка майка, която ражда за първи път.

Най-хубав е този ден за децата. Рано сутринта всяко дете си приготвя дрянова тояга-коледарка. На групи децата обикалят къщите, тропат по вратите и викат: „Бог се роди, Коledo!“ Домакините ги даряват с кравайчета.

Преди обед на този ден се коли шопарът ([угоена мъжка свиня](#)), угояван специално за Коледа. Нито една къща не минава без свинско месо. Вечерта на Малката Коледа се нарича Бъдник или Първа кадена вечер. Най-важна роля при нея играят бъдникът, трапезата с обредните хлябове и ястия, и коледуването.

Бъдникът, това е дъбово или крушово дърво, отсечено и донесено вкъщи от млад мъж, с него се поддържа огънят през цялата нощ. Внасяйки го в къщата, мъжът пита домочадието: "Славите ли Млада бога?", жените отговарят: "Славим, славим, добре дошъл!" Мъжът добавя: "Аз вкъщи и Бог с мене!"

В дървото има пробита дупка, в която се затапват зехтин, восък и тамян. Този край се увива в бяло ленено или конопено платно и бъдникът се изправя в огнището. Докато миросват бъдника, жените пеят:

Ой, ти дръвце, право дръвце,
де си расло толкоз тънко,
толкоз тънко, та високо?
– Я съм дръвце, златно дръвце,
златно дръвце плодовито.
Ще порасна дор до небо,
клон ще пусна дор до земи,
лист ще листна – дребен бисер,
цвят ще цъфна – чисто сребро,
род ще родя – сухо злато.
Слез ще по мен Млада Бога,
ще дарува добра дарба!

Коледуването е третият важен елемент на коледния празник. То започва след полунощ, коледарите се избрали своя водач (станеник) още на Игнажден. Коледарските дружини се състоят от млади мъже, разучили коледарски песни и благословии. В групата има трохобер (събирач на краваите), магаре (носач на месото и сланината), както и коте – мяукащо момче, в знак че му се яде блажничко. Всяка коледарска песен обикновено започва с думите:

Стани, Нине, господине
тебе пеем, домакине!
добри сме ти гости дошли,
добри гости коледари...

Коледарските песни са богати на благопожелания:

Добро утро, болярине,
добър сме ти глас донели,
овци ти се изягнили,
все агънца ваклошатки,
кобилки ти се изжребили,
все кончета златогриви...

След като стопанката дари коледарите, станеникът вдига кравая и произнася дълга благословия за здраве, щастие и имотност. Ако коледарите не са доволни от даровете, те си отмъщават като отмъкват вратника на двора.

Рано сутринта на Голяма Коледа, Божич, истинското Рождество, стопанинът излиза в градината и със секира в ръка заплашва овошките, че ще ги отсече, ако не родят много плод. На обяд идва ред на печеното свинско, което са чакали през 40-дневните пости.

Православната църква на другия ден след Рождество Христово събира вярващите да възхвалят с благодарствени песни божията майка. Църквата подканя: „Дойдете да възпеем майката на Спасителя, която след раждането пак се оказа дева!“

Именно за това събирането на вярващите на другия ден след Рождество се нарича Събор на Пресвета Богородица. А в народната традиция на този ден продължава Коледа – хората си гостуват, подреждат богати трапези, веселят се.

Празникът Рождество Христово или Коледа винаги е очакван с нетърпение и радост. Изпълнен с богати обреди и символични действия, с хубави песни и благословии, с гадания за бъдещето, той е израз на вечната жажда на хората за здраве и щастие за плодородие и благоденствие.

Източник: <https://littlebg.com/koleda-tradicii-i-obichai-na-bulgarina/>

ВЕЛИКДЕН

Великден, смятан за най-големия християнски празник, всяка година озарява дома на българското семейство. Въпреки че по време на Коледните празници чествуваме раждането на Христос, той се е доказал, че е Син на Бога именно след като е възкръснал на третия ден.

Възкресение Христово отразява в най-пълнен вид християнските вярвания, а именно – вярата във възкресението на праведниците в един похубав свят. На този празник християнската религия чества връщането на Иисус Христос към живота на третия ден, след като е разпънат на кръста и погребан. Жените мироносци (*които носят миро – благовонно масло, употребявано в*

християнските обреди) откриват празния гроб, а Христос се явява на Мария Магдалина и на апостолите.

Интересното е, че събитията около Великден се случват около еврейския празник Пасха. Пасхата също е свързана с лунния календар и подобно на Великден всяка година променя датата си, но има правило, според което Великден не може да се празнува заедно с еврейския празник, а в неделните дни около него. Принципът, според който Великден се определя, води началото си от Първия вселенски събор през 325 г. и се приема, че той се празнува от всички християни в неделята след първото пълнолуние след пролетното равноденствие. Разминаването в датите, на които празнуват католици и православни пък идва от това, че първите следват Григорианския календар, а вторите – Юлианския.

Празнуването на Великденските празници по света има различни обичаи според народните вярвания и предания. Яйцата, козунакът и агнето са три от основните елементи на великденската празнична трапеза. Всяка година традицията повелява яйцата да се боядисват на Велики четвъртък или в Страстната събота.

В миналото яйцето често пъти се е свързвало с вселената. Всъщност още през IV век консумирането на яйца по време на пости е забранено. Но през пролетта кокошките снасяли най-много, затова хората започнали да ги варят, за да ги запазят за по-дълъг период от време. Яйцето често пъти се е разглеждало като символ на прераждането през пролетта, а с възникване на християнството започва да се възприема като символ на раждане на човека от природата. В православния християнски свят яйцето се използва като специално великденско поздравление, а в католическия боядисаните яйца се крият от децата, които трябва да ги намерят.

В миналото броят на яйцата се е определял спрямо броя на членовете на семейството, а в селата – от броя на кокошките-носачки. Боядисването им е ставало рано сутрин на Велики четвъртък от най-старата жена в семейството. Парашките, както наричали писаните яйца, не са били предназначени за ядене, а само се подарявали. Най-голяма сила имало първото снесено яйце, а първите червени яйца хората слагали в сито, постлано с нова кърпа, за да може слънцето да ги види и да се усмихне.

Вярвало се, че тези яйца имали силата да предпазват и да лекуват. Червените яйца имат и друга символика – когато имаме гост на Великден, старите хора казват, че трябва да му се подари червено яйце, за да може богатството никога да не напуска дома. Първото яйце освен под иконостаса се е слагало също така и в сандъка с моминския чеиз (*дрехи, покъщнина, които невестата в миналото отнасяла в дома на съпруга си*) или се е заравяло в средата на нивата, за да пази от градушка. Яйцата се ядат до Спасовден, или цели 40

дни – ето защо при приготвяне на яйцата за вапсване (*боядисване*) стопанката трябва да има това предвид и да ги свари добре.

В миналото на българската трапеза се е месел традиционният обреден хляб. Първият козунак за Великден е омесен от френски хлебар през XVII век, но на родна земя той навлиза сравнително късно – едва през 20-те години на миналия век. Традицията на сладкия хляб се появява първо в градовете, измествайки традиционния хляб (като колак, пармак, кравай), като той е продукт на външни влияния и на градската култура.

Козунакът дори се е предлагал в по-изисканите софийски кафенета, където е можело да се поръча виенско кафе с резен козунак. Първото споменаване на думата козунак е в речника на А. Дювернуа “Словарь болгарского языка”, Москва 1889 г., и за синоним се сочи традиционният празничен кравай.

А защо агнешкото е също един от важните компоненти на празничните обичаи? Иисус Христос е представян като Божи агнец и агнето се свързва с неговата смърт, защото е принесено в жертва в деня на Възкресението, той е невинен и безгрешен и очиства греховете на света. Легендата разказва, че дори и на кръста не му счупили коленете както правели с всички, за да го запазят цял като жив агнец. Обичаите са да се хапне агнешко на първия ден след 40-дневни пости.

През 1678 година за първи път се споменава Великденския заек. В немска приказка се разказва за заек, който криел в градината яйца от децата. Много често наред с общовъзприетите символики за великденските празници се срещат и зайчета – шоколадови, керамични, захарни, плюшени и др., дори и по картичките е по-вероятно да се види заек, отколкото кокошка с яйца или пиленце. Обаче присъствието на заека не е случайно – в антични времена дивите зайци се възприемали като символ на луната, а както беше споменато по-горе, първото пълнолуние след пролетното равноденствие бележи Възкресение Христово. Освен това за разлика от питомните зайци, дивите се раждат зрящи. Древните вярвали, че именно те никога не затварят очи и че са нощни създания.

Модерните времена, в които днес живеем, са много различни, но все пак традиционните елементи от миналото са се запазили в голяма степен – яйцата да се боядисват в четвъртък или събота, на трапезата да има козунак и агнешко, да се ходи на църква, хората да се пременят в нови дрехи, да не се работи по великденските празници.

В миналото през цялата Страстна седмица не се е вършела селскостопанска работа, не се е впрягал добитък, не се е яздел кон, особено на Разпети петък – тогава постът е най-строг. Старите вярвали, че ако се работи тогава, ще има гръмотевици и град.

Не забравяйте, че Великден е не три дни, а цели седем – тъй наречената Светла седмица, а в продължение на цели 40 дни след Великден православните християни се поздравяват с „Христос воскрес!“ и „Воистина воскрес!“

Източник: <https://bulgarianhistory.org/velikden-istoria-tradicii-rituali/>

ПАСХА

Еврейски празник Песах (Пасха)

Празник на освобождението

Библейски празник, който започва на 15-ия ден от м. нисан по еврейския календар и продължава осем дни. Чества се Изходът от Египет и спасението на еврейския народ (около 1330 г. пр. Хр. / 2448 година по еврейския календар). Датата се променя всяка година, пада се през м. март или м. април. Това е най-тържественният еврейски празник.

До 70 г. от н.е. празникът на спасението се е празнувал в Йерусалим, защото там бил единственият еврейски храм – всички се събирали и празнували заедно. След като градът и храмът били сринати, Песах се превърнал в семеен празник.

Преди празника всеки дом се почиства, не трябва да има мая, квас или храни, които вкисват. Съдовете се чистят старателно, а много семейства имат и специални съдове за този ден. Събирането около празничната трапеза се нарича Седер Песах и има специален ритуал и храни, които символизират

Изхода на евреите от Египет. В Израел Седер Песах се прави само в първия ден от празника, а евреите, които живеят извън историческата си родина, празнуват Седер първата и втората вечер.

В празничната вечер се чете „Агада” – книга, която разказва историята за спасението.

На трапезата се поставят най-красивите съдове, сребърни прибори, свещи, кашерно вино (*произведено по специални правила*) и три големи парчета маца (безквасен хляб). Пред главата на семейството се поставя чиния с ритуалните храни – символ на празника, от която не се яде и специално украсена чаша за пророк Илия. На трапезата задължително има: агнешко или пилешко месо с кокал – символ на пасхалното жертвоприношение; варено яйце – изразяващо скръбта по разрушения храм; горчиви треви – обикновено хрян, символ на тежкото робство; харосет – настъргани ябълки, канела и вино, които напомнят за глината, с която изработвали тухлите по строежите в Египет; карпас – магданоз, целина или зелена салата, потопени в солена вода – зелените растения са символ на оскъдната храна по време на робството, а солената вода сълзите на робите. По време на вечерята, като част от специален ритуал, се пият четири чаши кашерно вино.

Източник: <http://www.bis.bg>

КУРБАН БАЙРАМ

Курбан байрам е мюсюлмански празник на жертвоприношението в чест на приключването на хаджа, отбелязван на десетия ден от месец „зул хидж“ по мюсюлманския календар хиджра, в памет на жертвоприношението на пророка Ибрахим.

Самото поклонение продължава около седмица, празникът на жертвоприношението бележи една от върховните ритуални практики. Тези, които празнуват празника у дома, правят церемония, подобна на тази, която се провежда на същия ден в [Мека](#). Първо се принася в жертва агне или друго жертвено животно и месото се приготвя за хранене или като дарение на бедните. Жертвените животни се наричат още курбани – овце, кози, камили, крави и телета. Чете се специална молитва преди жертвоприношението.

Курбан байрам продължава три или четири дни. От по-възрастните се иска прошка. За благодарност към Аллах, че го е дарил с богатство, всеки, който има над определен брой овце, кози, крави и т.н., трябва да направи курбан. Който не отглежда животни за курбан, си купува, ако има възможност.

Преди да се заколи животното, най-възрастният мъж от семейството рано сутринта отива на джамия, за да се моли и кланя. След като се върне, чете първо молитвата и тогава коли животното. Една част от курбана се разпределя на нечетен брой (3, 5, 7, 9) парчета (нарича се пай) и се раздава на бедните, на съседи и близки. Исква се прошка от по-възрастните членове на семейството, като се почва от дядото, бабата, бащата, майката, по-голям/а брат/сестра. Най-малките членове от семейството се възнаграждават с пари или бонбони.

Източник: https://bg.wikipedia.org/wiki/Курбан_байрам

Гергьовден

Гергьовден е денят на християнския светец Георги, който според народните вярвания е покровител на овчарите и стадата, като от III век той е

и покровител на войската. Гергьовден като цяло е подчертано земеделски и скотовъден празник. Тогава е и първият път в годината, когато се изкарва добитъкът на паша, доят се овцете, хапва се агнешко месо и се пие овче мляко. Още преди да е изгряло слънцето, моми и момци отиват да берат цветя и билки, от които след това правят венци и окичват със зеленина врати и прозорци. Гергьовден винаги се чества на 6 май.

Поверия за Гергьовден

Ако Гергьовден се случи в сряда или петък, животните ще се плодят и ще дават много мляко. Ако се падне в постен ден, добитъкът няма да е добър и млякото ще е малко. Ако във високосна година обаче се падне в сряда или петък, не е добре, животните ще са болни.

Ако на Гергьовден кукувицата се чуе за пръв път, годината ще е неплодородна и ще има болести по животните.

Ако кърмачка види костенурка преди Гергьовден, ще има много кърма.

Ако сутринта на празника чуеш на гладно магарешки рев, не е на добро. Затова стрък чесън да е, но трябва да си сложил нещо в стомаха.

Ако на празника мравките не излизат от мравуняка, не се чака добро през годината.

Традицията на Гергьовден

Традицията повелява в нощта преди Гергьовден да се дои тържествено овцата, която първа е родила агнетата си през текущата година. В кофата се поставя монета, за да бъде висок млекодобивът през годината, а до кофата се връзва с червен конец букет от пролетни цветя. Освен това се заплита с червен конец венец от див здравец, къпина, коприва и глог. С него се украсява главата на овцата. Същият ореол се закачва и на вратата на кошарата. За да раждат овцете женски агнета, една от младите жени ритуално отпива глътка мляко чрез кухо стъбло на оман. На вратата на всяка къща се закачват букови клонки, разцъфтял глог, люляк или други цъфнали храсти. На Гергьовден домакините окичват чешмите и кладенците със зеленина и пускат в котлите с вода стрък коприва за здраве. На този ден за първи път в годината се приготвя прясно сирене, но без да му се слага сол, за да не пресъхне овчето мляко.

Според старите поверия в нощта преди Гергьовден всички съкровища, заровени в земята, започват да „играят“. Нощта също е подходяща за ходене на гледачки и всякакви подобни начинания. Като цяло, магията придружава Гергьовден във всичко. В древността са вярвали, че на този празник е възможно да се отнеме плодородието. За да се предпазят, хората поставяли през нощта шепа сол пред къщите на входа (на сутринта я слагали в яденето на овцете и колана на жените). Рано сутринта мъжете заравяли червено великденско яйце в средата на своите ниви. В същото време, в някои райони на Северна България изгаряли сламата, която е останала от Бъдни вечер. На Гергьовден се смята за лоша поличба да поискаш сол или закваска ([вещество, което предизвиква подквасване](#) на киселото мляко, хляб и др.) от съседа. Утринната роса е от особено значение на Гергьовден. Име поверие, че ако се освежиш с утринната роса на Гергьовден, през цялата година ще бъдеш здрав. Дъждът на Гергьовден е ценен колкото златото.

Свети Георги като покровител на войската

Свети Георги е покровител на войската. Според църквата той е роден в Кападокия (Мала Азия). Имал е блестящо за времето си образование. Едва на 20 години, той получава висока военна титла като талантлив пълководец. Като син на богати християни, Георги става страстен привърженик на Христовата вяра. През 288 година е бил подложен на жестоки изтезания и е обезглавен по времето на римския император Диоклециан (284-305) заради вярата и убежденията си. Георги се превръща в образец на „идеалния воин-християнин“ и светец-покровител на войната и войската. На християнските икони той се изобразява възседнал на бял кон и с дълго копие в ръка, забито в устата на страшен змей.

Легенда за Гергьовден

Легендата гласи, че близо до мястото, където е погребан свети Георги – град Бейрут, при планината Ливан, от близкото езеро излизал голям и страшен змей. Той унищожавал цялата околност със смъртоносното си дихание. Страданията на хората било голямо, но не знаели как да се спасят от бедата, в която са изпаднали. Те се обърнали за съвет към жреци, които им казали, че всяко семейство трябва да принася в жертва на страшното чудовище едно от децата си. Заради безизходицата и глада, в които били

изпаднали, хората приели този съвет и всеки ден водели по една жертва на брега на езерото. Дошъл и редът на единствената дъщеря на царя. Младата мома стояла на брега и с тревога очаквала смъртта си. Незнайно откъде се появил красив млад мъж на бял кон, държейки копие в ръка. Това бил свети Георги. Той попитал девойката:

– Защо плачеш?

Момата му казала за змея и той я успокоил:

– Не се страхувай, момиче – казал ѝ Георги. – Чрез името на истинния Бог аз ще те избавя от това чудовище.

От езерото се показал големият змей. Храбрият воин Георги се прекръстил и повикал на помощ Светата Троица. След това се засилил към чудовището и го пробол с копието си. Георги казал на девойката да свали пояса си, да върже змея с него и да го повлече към града. Тя така и направила. След като жителите на града разбрали какво се е случило, приели християнската вяра.

Заради тази победа и за показаното мъжество по време на мъченията свети Георги се нарича Победоносец и е покровител на войниците.

Свети Георги Победоносец е един от най-почитаните светии в България. В народния празничен календар почитането на светеца е свързано с богата и сложна обредност, която засяга всички страни от живота на българина, неговите постоянни грижи и мечти за изобилие, за богатство и щастлив живот. На Гергьовден навсякъде се коли агне като жертва на светеца-покровител. Приготвя се общоселска трапеза. Около трапезата цял ден се играят гергьовденски хора, водени от най-добрия овчар или от бременна жена със зелено клонче.

6 май – Гергьовден е официален празник в Република България. Той е обявен и за Ден на храбростта и на българската армия.

Денят на храбростта започва да се чества в Българската армия още с нейното създаване. Празникът е официално учреден на 9 януари 1880 г. с Указ № 5 на княз Александър I Батенберг. През 1946 г. традицията на празника е прекъсната, като той е обявен само за „Ден на пастиря“. Традицията е възстановена на 27 януари 1993 г. с Постановление № 15 на Министерския съвет.

Гергьовден е вторият най-празнуван имен ден в България след Ивановден. На този ден празнуват около 200 хиляди души. Той е имен ден на носещите имената Георги, Горгана, Гинка, Ганка, Ганчо, Генчо, Генади, Гошо, Глория, Генка, Генко, Галин, Галина, Галя.

Източник:

<https://happy-at-home.com>

Изготви: Андрияна Кръстева (студент-практикант по проект „Студентски практики”).

Провери и редактира: Диляна Гаджева (ментор по проекта).